

VYTAUTAS RADŽVILAS

Vilniaus universitetas, Lietuva
Vilnius University, Lithuania

„GRĮŽIMO Į VAKARUS“ TEZĖ: „GLOBALIOS LIETUVOS“ IDEOLOGEMA IR JOS POVEIKIS ŠALIES VISUOMENĖS MOKSLAMS

The „Return to the West“ Thesis:
The Ideologem of „Global Lithuania“ and Its Effects
on the Social Sciences in Lithuania

SUMMARY

„Lithuania’s return to the West“ thesis is one of the central ideological tenets of the national progress strategy „Lithuania 2030“. This article is dedicated to the analysis of this thesis and its effects on the current state of social sciences in Lithuania. The ideological influence of the thesis on the development of the social sciences in Lithuania is manifest in the efforts directed towards „europeization“ and „westernization“ of the social sciences, as well as in the “deconstructive” attitude towards the central ideological principles underlying the Lithuanian nation state. A lack of critical attitude towards “Lithuania’s return to the West” thesis has resulted in a high degree of ideological dogmatism in the social sciences. Due to strong ideological bias, the social scientific research programmes in Lithuania often fail to provide objective and comprehensive accounts of the global and geopolitical processes that pose new challenges to the Lithuanian state, thus failing to offer constructive and implementable solutions to the real social, cultural and economic problems faced by Lithuanian society and the Lithuanian state. The article suggests a fundamental revision of the principles underlying the social scientific research in Lithuania, as well as some of the principles which could serve as conceptual building blocks for the new research paradigm.

SANTRAUKA

„Lietuvos grįžimo į Vakarus“ tezė laikoma vienu svarbiausių Valstybės pažangos strategijos „Lietuva 2030“ ideologinių šaltinių. Straipsnyje analizuojama ši tezė ir jos poveikis dabartinei Lietuvos socialinių mokslų

RAKTAŽODŽIAI: „Grįžimo į Vakarus“ tezė, pokomunistinė transformacija, liberali demokratija, globalizacija.
KEY WORDS: „Return To the West Thesis“, postcommunist transformation, liberal democracy, globalization.

būklei. Spartėja ir vis didesnį mastą įgyja šių mokslų „europeizavimo“ ir „vesternizavimo“ tendencijos. Jie darosi nacionalinės ir valstybinės sąmonės „dekonstravimo“ įrankiais. Nekritiškas rėmimasis „grįžimo į Vakarų“ teze padėjo Lietuvos visuomenės moksluose įsitvirtinti ideologiniam dogmatizmui. Ryškėja šalies akademinio mokslo atotrūkis nuo realių Lietuvos visuomenės ir valstybės poreikių. Jis ypač akivaizdus labai ideologizuotų reintegracijos į Vakarų civilizacinę ir geopolitinę erdvę tyrimų srityje. Nepajėgiama adekvačiai konceptualizuoti geopolitinės pasaulio tvarkos pokyčių ir globalizacijos proceso keliamų Lietuvai iššūkių ir grėsmių. Straipsnyje siūloma iš esmės atnaujinti šių tyrimų paradigmą ir brėžiamos Lietuvos visuomenės ir valstybės poreikius atitinkančio jų pertvarkymo kryptys.

ĮŽANGA. IDEOLOGINIAI „GLOBALIOS LIETUVOS“ STRATEGIJOS GNIAUŽTAI

Lietuvos „grįžimo į Vakarų“ tezė yra talpi ir miglota metafora. Vien dėl jos keliamų asociatyvių vaizdinių, kurie sunkiai įspraudžiami į tikslių apibrėžimų ir jų pagrindu kuriamų sąvokų rėmus, pastangos įtraukti šią metaforą į mokslinių tyrinėjimų akiratį iš pirmo žvilgsnio gali atrodyti beveik neišsprendžiamas uždavinys. Todėl juo labiau krinta į akis ir stebina didžiulis paradoksas: būtent šis miglotas vaizdinys yra pamatinė ideologema ar net mitologema, jau beveik tris dešimtmečius daranti lemiamą įtaką lietuvių tautos ir pačios Lietuvos valstybės raidai. Juk faktiškai remiantis kritiškai neapmąstyta ir „savaimine akivaizdybe“ laikoma šia teze buvo parengtas ir 2012 m. LR Seimo patvirtintas programinis šalies raidos dokumentas „Lietuvos pažangos strategija „Lietuva 2030““. Nėgana to, ši neturinti jokio aiškesnio ir apibrėžtesnio turinio tezė-ideologema, ar veikiau mitologema, yra neabejotinas, nors atvirai neįvardintas, šios strategijos kryptį ir turinį nulėmusios „globalios Lietuvos“ vizijos ideologinis pagrindas, taigi ir pagrindinis atskaitos taškas brėžiant valstybės ilagalaiškės raidos kryptis bei tikslus.

Strategijoje aiškiai nurodoma, kad tai yra ne tik teorinė „vizija“ ar koks nors intelektualinės vaizduotės sukurtas šalies „raidos scenarijus“: „Lietuvos pažangos strategija „Lietuva 2030“ (toliau – „Strategija“) – tai valstybės vizija ir raidos prioritetai bei jų įgyvendinimo kryptys iki 2030 m. Tai pagrindinis planavimo dokumentas, kuriuo turi būti vadovaujama priimant strateginius sprendimus ir rengiant valstybės planus ar programas.“ Atvirai deklaruojamas ryžtas praktiškai įgyvendinti jos nuostatas visose visuomenės ir valstybės gyvenimo srityse. Strategijoje įtvirtintos ideologinės reformų gairės neišvengiamai turėjo būti perkeltos ir į akademinio mokslo bei tyrimų sritį. Iš tikrųjų ji buvo pradėta pertvarkyti ir perorientuoti pagal „europinius“ ir „vakarietiškus“ standartus vos tik buvo atkurta nepriklausoma valstybė. Šio sudėtingo ir anaipol ne vienareikšmiško „atsinaujinimo“ ir „modernizavimo“ tikrasis tikslas – paversti šiuos mokslus nacionalinės ir valstybinės sąmonės „dekonstravimo“ įrankiais – kurį laiką buvo įgyvendinamas gana atsargiai ir buvo vengiama jį atvirai įvardyti. Būgštauta, kad tokiems siekiams nepritars dar visai neseniai sąjūdinį tautinio ir valstybinio

atgimimo laikotarpį išgyvenusi visuomenė. Simbolinė šio „pereinamojo laikotarpio“ pabaiga laikytini 2004 m., kai, taiklia Vytauto Rubavičiaus žvalga, Lietuvai tapus ES ir NATO nare, ne tik politinis, bet ir akademinis šalies elitas apsisprendė prioritetu laikyti ne nacionalinius interesus, bet prisitaikyti prie globalizaciją skatinančių transnacionalinių institucijų poreikių ir jų keliamų reikalavimų (Rubavičius 2018). Reikia pabrėžti, kad tai buvo fundamentalus politinis ir vertybinis apsisprendimas. Išnykus tam tikrą kompromisų erdvę ir manevro laisvę laidavusiam ideologiniam dvilypumui humanitarinių ir socialinių mokslų srityje, šie buvo vis griežčiau spaudžiami „aptarnauti“ jau ne Lietuvos, bet „globalios Lietuvos“ viziją. Šis „persiorientavimas“ įvyko gerokai anksčiau, nei buvo atvirai įvardytas čia aptariamoje strategijoje. Žvelgiant retrospektyviai, jis gali atrodyti natūralus ir savanoriškas, nes jam įvykti neprireikė valstybės atvirai primetamo ideologinio diktato ir prievartos, kurie buvo skiriamasis sovietmečio mokslo ir švietimo politikos bruožas. Pakako subtilaus poveikio priemonių. Valstybės institucijos disponavo administraciniais ir finansiniais svertais, padedančiais mokslininkams patiems „susiorientuoti“, kočia iš tiesų yra „teisinga“ ir valstybės

visokeriopai skatinama bei remiama „perspektyvi“, nors viešai neįvardijama, ideologinė mokslinių tyrimų ir studijų kryptis.

Strategija tik teisiškai užfiksavo Lietuvos valdančiojo ir akademinio elito apsisprendimo faktą ir politiškai įtvirtino jo rezultatus: „Jame [dokumente, – V. R.] glūdinčios nuostatos, mąstymo logika, iškeliami siektini tikslai, taip pat atspindintis kultūrinis bei nacionalinis akiplotis išreiškia ne tik valdančiojo politinio elito, bet ir jį aptarnaujančio akademinio sluoksnio žmonių mentalitetą, vertybines nuostatas, įsivaizduojamą „gerą“ valstybės raidos modelį“ (Rubavičius 2018: 268). Ją patvirtinus, buvo galutinai išgryninta ir atvirai įvardyta „globalios Lietuvos“ ideologijos brėžiama naujoji Lietuvos ištautinimo bei išvalstybinimo kryptis. Ši tendencija galutinai įsitvirtino ir vis labiau stiprėjo ir „Lietuvos grįžimo į Vakarų“ tezės bei „globalios Lietuvos“ ideologijos vis labiau veikiamuose šalies visuomenės moksluose. Ji ypač išryškėjo Lietuvos euroatlantinės integracijos tyrimų srityje. Straipsnyje aptariamos Lietuvos visuomenės mokslų ideologizavimo sąlygojamos akademinio sąstingio apraiškos ir brėžiamos bendriausios vykdomų tyrimų paradigmos atnaujinimo gairės.

DENACIONALIZUOTO VISUOMENĖS MOKSLO AKLIGATVIS

„Vakarų“ vaizdiny buvo susietas su liberalia demokratija, pilietine visuomenė, žmogaus teisėmis, laisvąja rinka ir gerovės valstybe. Todėl „grįžimas į Vakarų“ buvo aksiomiškai ir dogmatiškai

sutapatintas su deklaruojamu siekiu Lietuvoje sukurti šiuos „vakarietiško“ bruožus visiškai įgyvendinusią visuomenę. Tai buvo padaryta neatsižvelgiant į tai, kad nuo praėjusio amžiaus aštuntojo

dešimtmečio Vakarų šalys ir jų visuomenės patiria gelmines transformacijas ir visais atžvilgiais vis dažniau apibūdinamos kaip „post“ visuomenės. Apibūdinimas „post“ šiame kontekste turi būti suprantamas kaip nuoroda, kad dėl įvykusių pokyčių šie bruožai tapo labai problemiški, tai yra dideliu mastu jie yra prarasti ar net visai išnykę (Gray 1993; 1996; Rosanvalon 200; Seligman: 2004: 177–238). Tai reikštų, kad minėti „Vakarų“ apibūdinimai daugeliu atvejų yra tik realaus turinio nebeturinčios ideologinės klišės. Tačiau būtent jomis mėginama grįsti smarkiai ideologizuotus „grįžimo į Vakarus“ tyrinėjimus. Juose įsitvirtino „vienos tiesos“ režimas, kurio tiesioginė išraiška yra faktiškai jau neslepia ideologinė kontrolė. Tiesa, deklaruojamos demokratijos ir pasaulėžiūrinio pliuralizmo sąlygomis ji nėra įtvirtinama tiesioginėmis valdžios direktyvomis, bet įgyvendinama subtilesniais jau minėto administracinio ir finansinio poveikio metodais. Tačiau dėl to ji netampa švelnesnė ar mažiau paveiki. Ją esant įrodo keli akivaizdūs požymiai. Menkai valstybės remiami nacionalinę savimonę bei tapatumą stiprinantys, bet globalistinės ideologijos nuostatoms prieštaraujantys mokslinių tyrimų projektai ir studijų programos ne tik pamažu atsidūrė paraštėse, bet vis dažniau atvirai slopinami neskiriant finansavimo net ypač svarbiems tyrimams. Paskelbti nacionalinę ir valstybinę savimonę ir jauseną stiprinantys pavienių autorių darbai (Grigas 2009, 2014; Liekis 2014; Rubavičius 2017, 2018; Vaišvila 1997), kuriuose kritiškai vertinama lietuvių tautos ir valstybės būklė, neretai išlei-

džiami be valstybės finansinės paramos ir faktiškai yra išstumti iš akademinų diskusijų lauko, o šių tyrėjų įžvalgos iš esmės yra mandagiai nutylimos.

„Grįžimo į Vakarus“ tematikos branduolys yra Lietuvos euroatlantinės integracijos klausimai. Jie nagrinėjami remiantis ideologizuota nuostata, kad tokia integracija ir nepaliaujamas jos gilinimas yra pagrindinis Lietuvos tikslas, aukščiausias gėris ir savaime akivaizdus šalies pažangos laidas, kaip kad įvardijama strategijoje: „Dokumento ideologinį kryptingumą nurodo jau pats įvardijimas – „pažangos strategija“ (Rubavičius 2018: 268–269). Išankstinė nuostata, kad Lietuvos „grįžimas į Vakarus“ savaime laiduoja visokeriopą šalies pažangą, yra pamatinė, tačiau kritiškai nereflektuojama ir nekvestionuojama šito „grįžimo“, arba „reintegracijos“, tyrimų prielaida, kuri kartais atsispindi net teleologinį-apologetinį vykdomų tyrimų pobūdį išduodančiuose darbų pavadinimuose (žr. Maniakas 2015). Ji lėmė tai, kad šių tyrimų metodologiniu pagrindu tapo pozityvistinis požiūris, ne tik neskatinantis, bet veikiau draudžiantis kelti filosofinius-vertybinius integracijos tikslo ir prasmės klausimus. Tačiau šis „vertybiškai neutralus“ požiūris, tarsi turintis įkūnyti „objektyvaus“ mokslo standartą ir jo suponuojamus „moksliškumo“ reikalavimus, padėjo įsitvirtinti nuostatai, kad Lietuvos (re)integracijos į Vakarus ir į ES problemos iš esmės yra tik grynai „techniniai“ klausimai. Ši nuostata faktiškai įgijo ideologinės dogmos statusą ir ne tik susiaurino vykdomų tyrimų lauką, bet ir slopina tokiems tyrimams būtiną kritiškumo dva-

sią. Lietuvos euroatlantinės integracijos idėjiniai ir vertybiniai klausimai yra visiškai apleista tyrimų sritis, nes darbų, kuriuose jie būtų kritiškai keliami ir svarstomi, praktiškai nėra. Europos vienijimosi istorijos, o ypač dabartinio ES integracijos projekto ideologinės kilmės bei pagrindo, taip pat vis labiau ryškėjančios sisteminės krizės problematika iš esmės virto akademinio tabu. Stengiantis šiuos „jautrius ir nepatogius“ klausimus žūtbūt paversti minėtais „techniniais“ klausimais ir traktuoti gilėjančios krizės apraiškas kaip natūralias ir neišvengiamas Sąjungos „augimo ligas“, į mokslinių diskusijų lauką vengiama įtraukti net į lietuvių kalbą išverstus gelmines krizės priežastis ir tikrąjį mastą padedančius suprasti iškilų Vakarų šalių autorių darbus (Manent 2008; Siedentop 2003). Su mokslinio objektyvumo priedanga įtvirtintas ideologinis dogmatizmas lėmė, kad tapo „neteisėti“ ne tik minėti integracijos tikslo ir prasmės, bet ir deklaruojamos pažangos kriterijų klausimai. Lietuvos „grįžimas į Vakarus“ laikomas besąlygiška pažanga visiškai ignoruojant jau XVIII a. pabaigos Vakarų filosofijoje prieitą įžvalgą, kad begalinės Proto pažangos idėja yra prieštaringa. Šį prieštarumą įžvelgęs Rousseau gerai suprato, kad tik „sugebantį tobulėti“ Protą atsaisčius nuo visų kitų žmogaus prigimties savybių paprasčiausiai nelieka atskaitos taško, leidžiančio išmatuoti pažangą. Negana to, praradus šį matą apskritai darosi neįmanoma įvertinti, ar tai, kas paviršutiniškai žvelgiant atrodo esanti pažanga, iš tiesų nėra jos priešybė, tai yra atžanga ir nuosmukis (Strauss 1989: 50).

Pabrėžiamas dėmesys „moksliškumui“ ir „filosofinių“ klausimų vengimas kelia įspūdį, kad atkartojama klasikinė, visą humanitarinę ir socialinę žinią persmelkianti „fakto“ ir „vertybės“ plotmių skirtis, kurios tipiška išraiška yra, pavyzdžiui, ES integracijos studijų lauką skaidanti takoskyra tarp „siaurosios“, arba „nomotetiniu kauzalinio argumentavimu“ grindžiamos bei patikrinamos falsifikuojant, ir „plačiosios“, arba „abstraktaus pobūdžio refleksija“ grindžiamos, bet galimos susieti su konkrečiu kontekstu, integracijos teorijos plotmių (Wiener and Diez 2004: 3). Tačiau šitoks įspūdis yra gana apgaulingas. Atidžiau įsigilinus į Lietuvoje vykdomus „grįžimo į Vakarus“ tyrimus ir įvertinus jų laimėjimus bei trūkumus aiškėja, kad čia minėta skirtis yra iškreipta. Mat šioje srityje faktiškai nėra sąsajų, o tiksliau – jos dinamiškumą ir sveiką kritiškumą laiduojančios sąveikos bei įtampos tarp minėtų plotmių. Todėl bendras šių tyrimų vaizdas yra labai prieštaringas. Viena vertus, yra paskelbta gerų Lietuvos postkomunistinės transformacijos ir euroatlantinės integracijos problema gvildenančių studijų, iš kurių būtina paminėti fundamentalius ir vertingus Zenono Norkaus lyginamosios sociologijos darbus (Norkus 2008; 2014). Esama naudingų Lietuvos raidos ir pokyčių įvairiose gyvenimo srityse atkurtosios nepriklausomybės laikotarpiu empirinių tyrimų. Tačiau apžvelgiant visuminį atliktų tyrimų vaizdą išryškėja ir akivaizdus šios srities ideologizavimo bruožai. Humanitariniai ir socialiniai mokslai, palenkti ideologiškai „tarnauti globalios Lietuvos“ vizijai ir pasakoti šalies pažan-

gos ir sėkmės istoriją, susiduria su gaunamų duomenų interpretavimo problema, kuri beveik neišsprendžiama apsiribojant empirinių ir lyginamųjų tyrimų metodais. Tik pavieniai autoriai (Švarplys 2013) ryžtasi iš principo kvestionuoti Lietuvos „sėkmės istoriją“ ir dalykiškai nagrinėti lietuvių tautai ir Lietuvos valstybei kylančius iššūkius bei pavojus stiprėjančios globalizacijos ir didėjančios geopolitinės sumaišties sąlygomis. Daugelyje tyrimų objektyviai atskleidžiamos ir pripažįstamos didžiausios Lietuvos problemos ir piktžaidės, tarp jų – sparčiausiai pasaulyje vysktančios šalies depopuliacijos mastai. Tačiau pažangos ir sėkmės istoriją grindžianti ideologinė nuostata verčia menkinti net tokią fundamentalią problemą ir traktuoti ją kaip tariamai neišvengiamą „augimo ligą“, kuria šalis turi „persirgti“, nors jau XVIII a. ekonominėje ir politinėje filosofijoje buvo laikoma savaime akivaizdžia Rousseau išsakytą mintis, jog „kai visos kitos sąlygos vienodos, geriausias valdymas tas, kuriam esant be pašalinių priemonių, be pilietybės teisės suteikimo, be kolonijų piliečių skaičius vis didėja ir didėja. O blogiausias valdymas tas, kuriam esant tauta mažėja ir skursta“ (Ruso 1979: 211).

Didžiausia kliūtis teoriškai apmąstyti ir įprasminti kaupiamą empirinę medžiagą yra tai, kad ją interpretuojant nekeliamas principinis klausimas: kokia iš tiesų yra „sugrižusioje į Vakarų“ Lietuvoje susiklosčiusi ir įsitvirtinusi ekonominė, socialinė ir politinė santvarka? Dėl ideologinių priežasčių vengiama ją tyrinėti ir įvardyti būtent filosofiniu požiūriu. Tačiau neturint ir net neieškant atsakymo

į šį principinį klausimą, tai yra vadovaujantis „grynojo“ moksliskumo nuostata, neišvengiamai atsiduriama aklovietėje: nesant „vertybinių“ orientyrų, net išsamiausi empiriniai tyrimai neleidžia suprasti, kokia linkme – pažangos ar atžangos – krypsta šalies raida. Negana to, patys „grįžimo į Vakarų“ tyrimai įgyja sovietmečio „komunizmo statybos“ tyrimams būdingą bruožą. Jiems kyla grėsmė virsti begalinio ir bekrypčio Lietuvos judėjimo neapibrėžto tikslo, abstrakčiai įvardijamo „Vakarais“, link tyrimais, tai yra faktiškai tapti liberalios demokratijos, laisvosios rinkos ar pilietinės visuomenės nepabaigiamo kūrimo „proceso“ analizėmis ir aprašinėjimais. Kaip tik čia labiausiai išryškėjo neigiami atsiribojimo nuo filosofijos padariniai: nekeliamas klausimas, kokia yra paminėtų ir kitų tyrimo objektų būklė ir net plačiau – ar jie apskritai egzistuoja. Šitai įvyko todėl, kad ignoruojamas milžiniškas akademinės literatūros korpusas, kurio problematikos branduolys kaip tik ir yra gilėjančios Vakarų pasaulio ir ES krizės ar net jų galimo žlugimo klausimai. Čia neįmanoma net glaustai apžvelgti šios literatūros. Pakanka atkreipti dėmesį tik į įvairiais aspektais Vakarų ir Europos saulėlydį nagrinėjančių kai kurių autorių veikalų iškalbingus pavadinimus (Coker 2010; Habermas 2007, 2009; Siedentop 2003; Streeck 2016).

Šalies humanitariniams ir socialiniams mokslams primestas ideologinis „globalios Lietuvos“ vizijos diktatas smarkiai jiems pakenkė. Įsitvirtinus ideologiniam dogmatizmui, nyksta sveiko kritiškumo dvasia, siaurėja šių mokslų akademinis akiratis, didėja vykdomų ty-

rimų atotrūkis nuo realių Lietuvos visuomenės ir valstybės poreikių. Šie trūkumai pradėjo ryškėti seniai ir darosi vis akivaizdesni. Tačiau kol Lietuvos euroatlantinė integracija vyko palyginti sklandžiai, šitoks mokslinių tyrimų palenkimas tarptautinei integracijos projektą grindžiančiai globalistinei ideologijai neatrodė itin pavojingas ir su tuo buvo galima taikstyti. Tačiau pastaraisiais metais padėtis iš esmės pasikeitė. ES integracijos projektas ligšioliniu jo pavidalu yra žlugęs. Trūkinėja Lietuvos saugumą turinčio laiduoti NATO aljanso transatlantiniai ryšiai. Tai reiškia, kad ligšiol „grįžimo į Vakarus“ mokslinių tyrimų ir studijų paradigma grindžiusi ideologinė schema nebeveikia. Būtina kitaip konceptualizuoti naujai besiklostančias tarptautinės tvarkos ir Lietuvos gyvenimo realijas, kurių nebeįmanoma įsprausti į naujų pasaulio raidos tendencijų nebeleidžiančias paaiškinti interpretacines globalistinės ideologijos schemas. Tačiau nereflektuotas ir naivus, pirmiausia „globalios Lietuvos“ ideologemos įdiegtas tikėjimas, kad Lietuva negrįžtamai „sugrįžo“ į Vakarus, tebėra toks stiprus, jog mūsų akademinuose tyrimuose iš esmės vis dar nesulaukia atgarsio net naujais ir iš tiesų pamatiniais kitų šalių autorių darbai (Mitchell 2016; Mody 2016; Schweiger 2018), kuriuose atskleidžiami ES ištiku-

sios struktūrinės ir sisteminės krizės tikrasis pobūdis ir mastas, dėl kurių Sąjunga gali žlugti. Neatsisakius tik išankstinėmis ideologinėmis nuostatomis grindžiamos optimistinės iliuzijos, kad šalies integracija į ES yra vienakryptis „pažangos“ procesas, vargu ar gali rasti kritiškas ir blaivus, naivų tikėjimą turintis pakeisti požiūris, jog formali priklausomybė Vakarų pasaulio struktūroms nelaiduoja „vakarietiško“ Lietuvos tapatumo jau vien todėl, kad šis tapatumas gali turėti daug aspektų ir būti nevienodai bei netolygiai realizuotas skirtingose tautos ir valstybės egzistavimo plotmėse. Pavyzdžiui, visiškai „vakarietiška“ geopolitinė ir kultūrinė orientacija gali puikiai sugyventi su visai nevakarietiška ekonomine, socialine, teisine ar politine santvarka.

Tačiau iš tikrųjų iškyla ne tik tautinio ir valstybinio tapatumo apsibrėžimo bei išsaugojimo problema, kurios negalima laikyti savaime išspręsta atkūrus šalies nepriklausomybę. Lietuva dar kartą savo istorijoje susiduria su egzistenciniu tautos ir valstybės išlikimo klausimu. Sąlygiškai ramūs ir patogūs saugios priklausomybės Vakarų pasauliui laikai, kai nereikėjo mąstyti savarankiškai, jau yra praeitis. Būtina iš naujo ir kritiškai permąstyti „grįžimo į Vakarus“ tezę, todėl neišvengiamai teks kelti ir esminius filosofinius klausimus.

UŽSKLANDA: ATNAUJINTO TYRIMŲ LAUKO KONTŪRAI

Dekonstruojant Lietuvos „grįžimo į Vakarus“ tezę aiškėja, kad tai yra tik apibrėžto dalykinio turinio stokojanti ideologema, smarkiai pakenkusi šalies

humanitarinių ir socialinių mokslų plėtrai. Nors esama vertingų darbų, ideologizuoti Lietuvos reintegracijos į Vakarų civilizacinę ir geopolitinę erdvę tyrimai

priėjo aklavietę. Jie faktiškai atitrūko nuo pastaraisiais metais išryškėjusių naujų pasaulinės tarptautinės tvarkos bei saugumo realijų. Neįstengiama adekvačiai konceptualizuoti ir realistiškai įvertinti naujausių globalizacijos proceso metamų Lietuvai iššūkių ir grėsmių. Būtina iš esmės atnaujinti šių tyrimų paradigmą ir nubrėžti dabartinius Lietuvos visuomenės ir valstybės poreikius atitinkančios jų programos kontūrus. Tyrimai turėtų būti deideologizuoti ir grindžiami principine nuostata, kad išryškėjus „Vakarų“ tapatumo kismo bei irimo tendencijoms, svarstyti, ar Lietuva iš tiesų „grįžo į Vakarus“, ar vis dėlto buvo įtraukta į „povakarietišką“ ar „viršvakarietišką“ globalistinį sociokultūrinį bei politinį projektą ir tapo radikalių liberalmarksizmo ir neoliberalizmo ideologijomis grindžiamų ekonominių, taip pat socialinės ir kultūrinės inžinerijos eksperimentų poligonu. Toks įtrauktumas beveik neišvengiamai turėtų stiprinti vis dar išliekančias įvairiopus „postkomunistinio sindromo“ apraiškas. Tai reikštų, kad Lietuvai formaliai tapus Vakarų pasaulio dalimi, tautos ir valstybės egzistavimui pavojų keliantys veiksniai neišnyko, bet transformavosi į naujus pavidalus, o jų poveikis galbūt net stiprėja.

Todėl siekiantiems įveikti akademinį sąstingį ir ištrūkti iš į aklavietę juos stumiančios globalistinės ideologijos gniaužtų Lietuvos visuomenės mokslams vertėtų ypač daug dėmesio skirti Vakarų visuomenių ir valstybių per pasakutiniuosius penkis dešimtmečius patirtų transformacijų tyrimams. Gyvybiškai svarbu išsiaiškinti, kaip šios transforma-

cijos paveikė tų visuomenių civilizacinę bei geopolitinę savivoką ir tapatumą. Tai leistų be išankstinių ideologinių nuostatų įvertinti Lietuvos geopolitinę ir saugumo padėtį plačiame vykstančių globalių pokyčių kontekste. Šalies visuomenės mokslų deideologizavimo ir atnaujinimo programos probleminiu branduoliu ir jų akiratį apibrėžiančiomis konceptualiomis gairėmis turėtų tapti kelios šiuo metu apleistos tyrimų kryptys.

Viena svarbiausių problemų turėtų tapti vadinamasis „Vakarų“ ir „Europos“ santykio klausimas, ypač JAV ir ES santykių pokyčiai bei jų kaitos dinamika.

Gyvybiškai svarbu iš esmės išplėsti ES integracijos studijų lauką. Iki šiol vyraujantys daugiausia empiriniai vadinamųjų „techninių integracijos problemų“ tyrimai turi būti papildyti fundamentaliomis, idėjiniais vienijimosi pagrindus atskleidžiančiomis filosofinėmis ir mokslinėmis ES santvarkos, jos dabartinės būklės ir ateities perspektyvų studijomis.

Analizuojant transatlantinės integracijos Lietuvai laiduojamas saugumo garantijas, būtina atsakyti ideologizuoto, tai yra siauro ir šališko, požiūrio į JAV ir ES santykius, šitaip atveriant galimybę kritiškai ir blaiviai vertinti jų dabartinę būklę bei ateities perspektyvas.

„Grįžimo į Vakarus“ tyrimų kontekste svarbiausiu privalo tapti Lietuvos išlikimo klausimas. Ideologiškai įtvirtinus „globalios Lietuvos“ viziją, jis faktiškai prarado per visą šalies istoriją turėtą reikšmę ir atsidūrė šalies akademinio gyvenimo paraštėse. Šio klausimo gražinimas į vykdomų tyrimų lauką yra būtina sąlyga norint suteikti jiems kryptingumą ir pradėti objektyvius „grįžimo į Vakarus“ ir „glo-

balios Lietuvos ideologijos“ neiškreiptus Lietuvos visuomenės ir valstybės dabartinės būklės bei jų raidos tendencijų ir ateities perspektyvų tyrimus. Turint omenyje, kaip smarkiai sovietinė okupacija pakeitė šalies visuomenės pasaulėžiūrinės ir vertybines nuostatas, ekonominę, socialinę ir politinę santvarką, vienas svarbiausių ir

neatidėliotinių uždavinių būtų atskleisti ir be ideologinių klišių kamufliažo įvardyti dabar esamos santvarkos prigimtį ir ypatumus. Tai yra būtina siekiant tiksliau prognozuoti Lietuvos įsitvirtinimo Vakarų pasaulyje ir jos išlikimo globalėjančiame pasaulyje perspektyvas vidutiniu ir ilguoju laikotarpiu.

Literatūra

- Coker Christopher. 2010. *Twilight of the West*. Boulder [Colo.]: Westview Press.
- Degutis Algirdas. 2014. *Kaip galima liberalizmo tironija: teminis straipsnių rinkinys*. Vilnius, Naujosios Romuvos fondas.
- Gray John. 1993. *Post-Liberalism: Studies in Political Thought*. New York, London: Routledge.
- Gray John. 1996. *After Social Democracy: Politics, Capitalism and the Common Life*. London: Demos.
- Gray John. 2006. *Apgaulinga viltis: globalaus kapitalizmo iliuzija*. Iš anglų k. vertė Audrius Daušas. Vilnius: Vaga.
- Grigas Romualdas. 2009. *Senieji lietuviai: tapatybės bruožai ir jų likimas: monografija*. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla.
- Grigas Romualdas. 2014. *Lietuvių tautos išlikimo drama*. Vilnius: Diemedžio leidykla.
- Habermas Jurgen. 2007. *The divided West*. Edited and translated by Ciaran Cronin. Cambridge: Malden [Mass.]: Polity.
- Habermas Jurgen. 2009. *Europe: the faltering project*. Translated by Ciaran Cronin. Cambridge: Malden [Mass.]: Polity.
- Held David, McGrew Anthony, Goldblatt David, Perraton Jonathan. 2002. *Globaliniai pokyčiai: politika, ekonomika ir kultūra*. Vilnius: Margi raštai.
- Inglehart R., 1997. *Modernization and Postmodernization: Cultural, Economic, and Political Change in 43 Societies*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Liekis Algimantas. 2014. *Svetimi lietuvių namuose: lietuvių ir lenkų sienų ir bendradarbiaavimo raida nuo seniausių laikų*. Vilnius: Mokslo tyros institutas.
- Manent Pierre. 2008. *Demokratija be tautų. Apie savivaldos pabaigą Europoje*. Iš prancūzų k. vertė Jūratė Navakauskienė. Vilnius: Versus aureus.
- Mitchell William. 2016. *Eurozone dystopia: groupthink and denial on a grand scale*. Cheltenham; Northampton, MA: Edward Elgar Publishing.
- Mody Ashoka. 2018. *Euro tragedy: a drama in nine acts*. New York, NY: Oxford University Press.
- Norkus Zenonas. *Kokia demokratija, koks kapitalizmas?: pokomunistinė transformacija Lietuvoje lyginamosios istorinės sociologijos požiūriu: mokslinė monografija*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Norkus Zenonas. 2014. *Du nepriklausomybės dešimtmečiai: kapitalizmas, klasės ir demokratija Pirmojoje ir Antrojoje Lietuvos Respublikoje lyginamosios istorinės sociologijos požiūriu*. Vilnius: Aukso žuvys.
- Pirmasis Lietuvos dešimtmetis Europos Sąjungoje: transformacija ar imitacija?* 2015. Mokslinis redaktorius Klaudijus Maniokas. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Radžvilas Vytautas. 2019. Dekonstruojant ideologemą: ką reiškia Lietuvos „grįžimo į Vakarus“ tezė? *Logos* 100: 114–126.
- Rosanvallon Pierre. 2008. *Counter-democracy: politics in an age of distrust*. Arthur Goldhammer (transl.). Cambridge-New York: Cambridge University Press.
- Rubavičius Vytautas. 2014. *Vėluojanti savastis: studijos ir straipsniai*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla.
- Rubavičius Vytautas. 2018. *Nacionalinis tapatumas, kultūrinė atmintis ir politika*. Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas.
- Ruso Žanas Žakas. 1979. Apie visuomenės sutartį. *Rinktiniai raštai*. Iš prancūzų k. vertė Laurynas Algimantas Skūpas. Vilnius: Mintis, 135–263.
- Schweiger Christian. 2016. *Exploring the EU's legitimacy crisis: the dark heart of Europe*. Cheltenham; Northampton, MA: Edward Elgar Publishing.
- Seligman Adam B. 1992. *Pilietinės visuomenės idėja*. Iš anglų k. vertė Auksė Mardosaitė. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla.

- Siedentop Larry. 2003. *Europos demokratija*. Iš anglų k. vertė Leonas Tamas. Vilnius: Vaga.
- Slater Don, Tonkiss Fran. 2004. *Rinkos visuomenė*. Iš anglų k. vertė Rūta Tumėnaitė. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla.
- Strauss Leo. 1989. *Three Waves of Modernity*. The political philosophy. Edited with an introduction by Hilail Gildin. Detroit: Wayne State University Press, 81–98.
- Streeck Wolfgang. 1914. How Will Capitalism End? *New Left Review*, May June: 35–64. Prieiga per internetą: < <https://newleftreview.org/issues/I187/articles/wolfgang-streeck-how-will-capitalism-end> > [žiūrėta 2019 08 11]
- Streeck Wolfgang. 2016. *How Will Capitalism End? Essays on a Failing System*. Verso.
- Švarplys Andrius. 2013. Who is telling it to whom? Economical, political and cultural conditions for national narrative in after-post-communist Lithuania. *Darbai ir dienos* 60: 265–280. Prieiga per internetą: <https://www.vdu.lt/cris/bitstream/20.500.12259/32848/1/ISSN2335-8769_2013_N_60.PG_265-280.pdf> [žiūrėta 2019 07 25]
- Teisė ir demokratija: demokratija Lietuvoje: tarp Vakarų ir Rytų (1990–2007 m.): kolektyvinė monografija*. 2009. Sudarytojas ir mokslinis redaktorius Alfonsas Vaišvila. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras.
- Vaišvila Alfonsas. 1997. *Liberalizmas ir dorovinės būties krizė: (teisinės valstybės kūrimo Lietuvoje dorovinės prielaidos)*. Vilnius: Lietuvos teisės akademija.
- Valstybės pažangos strategija „Lietuvos pažangos strategija „Lietuva 2030“*. 2012. Prieiga per internetą: <<https://www.vyturelis-alytus.lt/wp-content/uploads/2014/02/LIETUVA-2030X.pdf>> [žiūrėta 2019 06 17]
- Wiener A. and Diez Th. 2004. *European Integration Theory*. Oxford University Press.